

הרוצה בתקנת אותו ניצוץ כדי להתגלות על ידי זה אורות יקרות דדברי-תורה בעולם ע"י נפשות יקרות, שיוכלו לצאת ממאסר הקליפה על ידי זה. ויש בזה גם כן ענינים עמוקים בהזדמנות תקלה דאכילת איסור לאיזה אדם במה שלא ידע לזהר והוא כאונס דרחמנא פטריה, ולמה עשה הש"י ככה – אבל גם זה מחשבות עמוקות מגדול העצה ית"ש לטובת בריותיו. ולפי שדבר זה הוא דרך תקלה ועשיית איסור, על כן אינו בא ע"י אנשים גדולים הראשונים דכמה"ש שאין הקב"ה מביא תקלה במידי דאכילה על ידם (תוס' חולין ה:) ואכ"מ).

ודגוים עובדי עבודה זרה נקרא 'זבחי מתים' – שאין בהם שום חיות רוחניות כלל, ואלו אוסרין בכל שהוא, ואין ניתרים ע"י תערובות גם כן, ואין להם תקנה אלא שריפה, ומכל מקום גם אפרו אסור כנקברין וכמאן דאמר בסוף דתמורה חוץ מעצי אשירה, והכי נמי לתקרובת עבודה-זרה דהוקשו למת ליאסר גם אפרן, ואין להם תקנה בקבורה כמת שהוא מהנקברין – דזהו תקנתו שישבו אל העפר כשהיה ואז ישוב לציץ ולצמוח כעשב השדה בתחית המתים, אבל אלו אין להם תקנה גם בתחית המתים רק כי יבולע המות מן העולם יבטלו לגמרי, וכל קיומם בעולם הזה הוא מציאות המות בו... (מתוך מחשבות חרוץ כ, עמ' 182).

דף מו

'לכנות לה שם... היו קורין אותה בית גליא קורין אותה בית כריא...' – הרמב"ם לא הזכיר דין זה. והמאירי כתב בלשון הזה: 'ראוי לישראל המזכירה לכנות לה שם לגנאי, כדי להסיר לב עובדיה מעליה ולהפוך עבודתו לשם יתברך'. וקצת משמע שלדעתו אין זה חיוב גמור אלא כהנהגה טובה. אבל בשו"ע (יו"ד קמד, טו) הביא הלכה זאת כחיוב: 'צריך לשרש אחר האלילים ולכנות לה שם גנאי'. (וע"ש בפוסקים שנחלקו אם דין זה נוהג רק בארץ ישראל, ששם חייבים לרדוף אחריה ולשרשה, או גם בחו"ל). נראה שבהלכה זו כלולים שני דינים: א. דין איבוד ע"ז, שמתבטא בכך שאינה נזכרת בשמה [ומצד זה העלו בגמרא אפשרות 'יכול לא לשבח ולא לגנאי'] ב. לכנותה בכינוי גנאי ובזיון.

והנה הדין הראשון נכלל במה שכתב הרמב"ם (ע"ז ה, יא) 'לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית וכיוצא בה. וכל עבודת כוכבים הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכיר שמה, כגון פעור...'. והדין השני נראה שהוא נכלל במה שאמרו (במגילה כה: ועוד) 'כל ליצנותא אסירא חוץ מליצנותא דע"ז', שכינוי גנאי גם הוא בכלל ליצנותא. ואכן הרמב"ם שהשמיט דין כינוי גנאי כנ"ל, כמו כן השמיט ענין ליצנותא דע"ז כלל [רק בהגהות מיימוניות פ"י מהל' ע"ז הביאו]. אבל בשלחן ערוך הביא את שניהם (קמד, טו קמז, ה). ושם סבר הרמב"ם שעיקר החיוב הוא משום דין איבוד כדכתב קרא, וענין שם גנאי אינו חיוב אלא הנהגה טובה ומדת חסידות, וכמשמעות דברי המאירי, ולכך השמיט פרט זה [ומצינו כיו"ב שהשמיט הרמב"ם דבר שאינו אלא הנהגה טובה – ע' אגרות משה (חו"מ ח"ב סא, ד) אודות השמטת הרמב"ם ענין פקיקת העזרה בערב פסח. וכן י"ל אודות השמטתו דברי המשנה בר"ה (כו): על ציפוי השופר שבמקדש בכסף או בזהב].

והמלבי"ם (בפירוש הספרי פר' ראה עה"פ 'ואבדתם את שמם') כתב שלפי פסקי הרמב"ם מפסוק זה למדים שצריך לשרש אחריה ולכך אין מקור להלכה לדין זה לכנותה בגנאי. וע"ע עד"ז בהעמק שאלה נב, ג. וע"ע מנ"ח תלו ובהגהות הגרי"פ פערלא.

'אבני הר שנידלדלו... וחד אמר מותרות' – הרמב"ם (ע"ז ת, ב) כתב שעבדן במקומן [ופרש בכסף משנה

ש'נידלדלו' בדוקא ולא נעקרו לגמרי. וע' מש"כ בזבחים כד שבכ"מ משמע לפרש הידלדלות כעקירה גמורה. גם היה מקום לשער ש'נידלדלו' שבכאן היינו 'נידלדלו' (ומצינו כמה חילופי ר' ל'. ע' סוטה יט: 'מערערין' – כמו 'יעלעלו דם' באיוב), והכוונה לאבנים שהחליקו וירדו במדרון ההר]. ואולם הריטב"א כתב אפילו הועברו למקום אחר, אין זה נחשב תפיסת יד אדם, ודוקא זקיפת לבינה כדי לעבדה, הרי זה מעשה ניכר. הרמב"ם פסק להלכה שמותרות. והר"ן תמה על טעמו ונקט לחומרא, שכיון שלא הוכרעה הלכה בגמרא, הולכים לחומרא בשל תורה. וכן הביא מהרמ"ה, וכן דעת הראב"ד (כמוש"כ הכס"מ שם). ובקהלות יעקב (יז) פרש טעמו של הרמב"ם, שאעפ"י שבתלמוד דידן לא סיימו דעת כל חכם, בירושלמי מבואר שחזקיה המתיר ורבי יוחנן האוסר, ולכך פסק הרמב"ם כחזקיה שהיה רבו של ריו"ח.

'מה להצד השווה שבהן שכן לא נשתנו מבריינתן? אלא אתיא מבהמה בעלת מום ומהר' – ואם תאמר, הא גופא מנין שבהמה בעלת מום שהשתחוה לה מותרת, הלא מקור התר בעלי חיים הוא ממה שאסרה תורה לגבוה, מכלל דלהדיט מותר, וא"כ יש לומר שהוצרך הכתוב לאסור לגבוה בבהמה תמה, אבל בעלת מום שנשתנתה מבריינתה אף להדיט אסורה [וכן יש לשאול על אילן יבש שבסמוך]? ויש לומר שהשינוי מבריינתו אינו מהוה קולא ממש, הלכך אין פורכים בנין אב בסברא זו, וכיון שגילה הכתוב שבהמה תמה מותרת, למדים מזה גם בהמה בעלת מום. אך כשבאנו ללמוד בצד השווה מהר ומבהמה, בזה פורכים פירכא כל דהו, הגם שאינה של קולא וחומרא (כמו שאמרו בחולין קטו:). הלכך אין ללמוד דבר שנשתנה מבריינתו מהר ומבהמה תמה (עפ"י עמודי אור קו,ה).

'ואי נמי, מבהמה תמה ומאילן יבש' – יש לשמוע מכאן שאילן יבש נחשב כמחובר, ואינו דומה לעמוד שננעץ בקרקע שדינו כתלוש ולבסוף חיברו. שאם אילן יבש נחשב כתלוש, הרי דינו כאבני הר שנדלדלו (חזו"א יו"ד ס, כד; עוקצין ג,ג).

'וקף ביצה להשתחוות לה מהו, קא סלקא דעתך להשתחוות לה והשתחוה לה...' – הביצה אינה בכלל 'מחובר' ולא בכלל 'בעלי חיים', מאידך אין בהבאתה לעולם ובהכנתה שום תפיסת יד אדם. הלכך לולא שזקפה לא היתה נאסרת, וכדין אבן שנתדלדה. והספק לפי ה'סלקא דעתין' הוא האם מעשה הזקיפה דיו להחשב 'תפיסת יד אדם'. ונראה שלמסקנא אין לנו הוכחה לפשוט ספק זה.

(ע"ב) 'קולא וחומרא – לחומרא פרכינן' – וכן הוא בשאר מידות שהתורה נדרשת בהן; כאשר קיימות שתי אפשרויות לקולא ולחומרא – למדים לחומרא. (ע' ביבמות ח לענין הקש. וע"ע בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א ריו). ואולם לענין דרשות מיתור הכתוב, נראה שכלל זה אינו אמור (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א פח). [התוס' בב"ק (ג.) כתבו שמדה היא בתורה, ולא משום ספיקא דאורייתא לחומרא. ולכן גם בענין ממון למדים לחומרא. ויש שנראה מדבריהם שאין סוברים כן (ע' במובא ביוסף דעת שם. וצ"ע מסנהדרין נג. דמבואר ללמד ג"ש למיתה קלה ולא לחמורה).

וע"ע במובא בקדושין לד אדות כלל זה במצוות עשה. כשמסתבר לדרוש לקולא, יש אומרים שדורשים לקולא ולא לחומרא (עתורא"ש יבמות סט. ואולם התוס' שם לא תרצו כן).

*

וסדתם ועבדתם אלהים אחרים – כאשר אדם סר מן הדבקות ח"ו יבא לידי 'ועבדתם אלהים אחרים' (לקוטי אמרים מהר"ב ממעורריתש).